

Layoutet i danske lovhåndskrifter fra 1250 til 1500

Af Anne Ladefoged

With this article, the aim is to demonstrate which knowledge can be deduced about manuscripts, their production and function, by examination of their graphical expression in the form of layout. The background for this is an analysis of the layout of 92 Danish law manuscripts dated between 1250 and 1500, which is done with the intent of uncovering what kind of graphical conventions are used within this specific genre, how these develop, and what effect they have for the reception of the manuscripts. Focus within this analysis is especially on the connection between the physical form of a manuscript, this includes layout, and the intended function of the manuscript which also forms the terms of production.

Denne artikel er en demonstration af, hvilke informationer der kan udledes ved en analyse af det visuelle udtryk i lovhåndskrifter, og muligheden af at afdække en relation mellem layoutet i et håndskrift og kontekstuelle elementer som intention og funktion. Analysen foretages ud fra den forståelsesmæssige forudsætning, at måden tekster fysisk fremstår på, er betydningsbærende og udtryk for den historiske, kulturelle og sociale kontekst, som de er skabt og brugt i. Konkret er undersøgelsen baseret på en kodikologisk analyse af layoutet i 92 danske lovhåndskrifter dateret fra 1250 til omkring 1500, hvert indeholdende minimum en af de danske landskabslove; dvs. Skånske Lov, De sjællandske Love og Jyske Lov.¹ I alt er der bevaret 132 lovhåndskrifter fra denne periode, og undersøgelsen omfatter derved ca. 70 % af det samlede materiale, mens det ikke har været muligt at inddrage de resterende 30 %, primært fordi disse er en del af udenlandske samlinger og ikke er tilgængelige i digital form.²

Definitionen af layout står i gæld til materialfilologien, hvor et værks indhold forstås som afhængigt af det fysiske medie og konteksten, hvilket medfører, at disse tre elementer følgelig ikke kan behandles som isolerede aspekter, men med fordel som forbundne faktorer med indbyrdes

1 Artiklen er baseret på resultaterne af specialet: *Layout i Lovhåndskrifter – En sammenlignende undersøgelse af layoutet i danske lovhåndskrifter fra 1250 til ca. 1500*, afleveret ved Københavns Universitet, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, januar 2016.

2 Jf. Frederiksen, »Dansksprogede bøger fra middelalderen – i tørre og mindre tørre tal«, 154-162.

relationer.³ Layoutet defineres altså som delelementer af en tekstside med den funktion at guide læseren mod den intenderede læsning, tolkning og indtryk af indholdet, inklusiv forventning til samme. Forståelsen af en tekstside er dermed, at den består af flere dimensioner, som fungerer side-løbende såvel som i interaktion med hinanden.

Layout repræsenterer altså det visuelle udtryk af en tekst, hvilket vil variere alt efter medie, genre, intention, produktion, kulturel kontekst og samtid. Et fokus på layout er derfor et fokus på, hvordan indholdet præsenteres for omverdenen, og hvilken rolle layout spiller i den gensidige påvirkning, der finder sted mellem layout, indhold og det medie, som overleveringen sker via, hvorfor layout er velegnet som forskningsgenstand, både isoleret og i samspil med indhold, værkets fysiske form og kontekst.

Layoutet i lovhåndskrifterne⁴

Lovhåndskrifterne, som er genstand for undersøgelsen, repræsenterer en genre for sig selv og udgør tilligemed størstedelen af de bevarede håndskrifter fra den undersøgte periode. Samtidig er lovhåndskrifter både symbol på en overordnet autoritet, og en direkte kilde til konsultation af lovmaterialet, hvorfor de er skabt ud fra flere forskellige bagvedliggende intentioner og således også besidder forskellige medbetydninger, hvilket kan aflæses i deres fysiske udformning.

I processen med at tolke det materielle udtryk og de kodikologiske data har det vist sig nyttigt at inddеле de forskellige layoutelementer i to typer, baseret på egne definitioner. Den første type er *æstetiske elementer* såsom skrifttype, forekomsten af store og små initialer, farvebrug, dekoration, illustration og deslige. Den anden type er *strukturelle hjælpemidler*, til nyttig hjælp ved læsningen, såsom indholdsfortegnelse, kolumnetitler,

3 Definitionen af layout er baseret på Andersen, »The Power of the Law«, 55-74; Rohrbach, »Introduction«, 9-24 & »Matrix of the Law?«, 99-128; Åström, »Books, Bosses and Bookmakers: Reflections on Book Design«, 39-54; Rohrbach, »Pragmatik in Szene gesetzt«, 119-171 og Ridderstad, *Textens ansikte i seklernas spegel*.

4 Det teoretiske grundlag, der ligger til grund for den metodiske fremgangsmåde, er Nichols, »The New Philology«, 1-10; Nichols, »Why Material Philology? Some Thoughts«, 10-30; Cerquiglini, *Éloge de la variante*; McKenzie, *Bibliography and the sociology of text*; Snijders, »Work, Version, Text and Scriptum«, 277-278; Gumbert, »Fifty Years of Codicology«, 505-526; Wright, »Interpreting codicology«, 1-13; Driscoll, Haswell og Hufnagel, »XML for Quantitative Codicology«.

kapitelnumre, glossar, kommentarer i marginen osv. I flere tilfælde kan definitionen som henholdsvis æstetisk element eller strukturelt hjælpemiddel imidlertid diskuteres, såsom rubrikker og initialer, hvilke dog i denne sammenhæng primært er vurderet ud fra deres anvendelse som et dekorativt element i form af farve, udformning og størrelse. I forbindelse med undersøgelsen af relationen mellem layout og funktion er anvendt termerne *autoritet*, *autenticitet* og *tilgængelighed*, som de defineres af Bruce O'Brien.⁵

Baseret udelukkende på datering og det visuelle udtryk i form af layout er håndskrifterne inddelt i tre grupper med traditionelt layout (gruppe 1-3), to grupper med brugslayout (gruppe 4 og 5) en gruppe med prestigepræget layout (gruppe 6) og en med didaktisk layout (gruppe 7). Dette giver syv grupper af håndskrifter med internt ensartet udtryk, om end der også er et par enkelte håndskrifter, som falder helt uden for disse mønstre af layout.⁶ Dateringsmæssigt består de fleste af grupperne udelukkende af håndskrifter fra perioden 1400-1500, og kun to ud af de tre traditionelle grupper består af håndskrifter fra henholdsvis 1250-1300 og 1300-1400.⁷ Gruppe 1-3 demonstrerer altså alle det traditionelle layout, og de er udelukkende opdelt i tre grupper af dateringsmæssige årsager. Undersøgelsen er imidlertid underlagt det forbehold, at der altid vil være usikkerhed om, hvor mange håndskrifter der kan være gået tabt, både fra den tidlige, midterste og senere del af den undersøgte periode. Nedenstående skema viser den periodemæssige opdeling med gruppenumre og -betegnelser, inklusiv antal håndskrifter pr. gruppe.

Periode	1250-1300	1300-1400	1400-1500				
Gruppenummer	1	2	3	4	5	6	7
Gruppenbetegnelse	Traditionel gruppe	Traditionel gruppe	Traditionel gruppe	Dyrere brugsgruppe	Billigere brugsgruppe	Prestigegruppe	Didaktisk gruppe
Antal hss.	6	11	11	24	28	6	4

Figur 1. Skema over grupperingen af lovhåndskrifterne.

5 O'Brien, »Why translate laws in the Middle Ages: access, authority, or authenticity?« (under udg.).

6 Håndskriftet AM 28 8vo, bedre kendt som Codex Runicus, da det er skrevet med runer, forholder sig tydeligt til den latinske håndskriftkultur, som det er en del af, og håndskriftet følger også nogle af de tendenser, som ses ved det traditionelle layout. Men håndskriftet er dog ikke medregnet under dette layout, da det mangler mange af de karakteristika, som ellers kendetegner det traditionelle udtryk.

7 Dateringen er primært hentet fra www.handrit.org og Kålund, *Katalog over Den Arnamagnæanske Håndskriftsamling I-II*.

Ved sådan en gruppering baseret på det materielle udtryk, det vil sige layoutet i håndskrifterne hver især, er således demonstreret et alternativ i forhold den standardmæssige inddeling af lovhåndskrifter, der ofte udelukkende baseres på indhold.⁸ Betegnelserne for de forskellige grupper er tilføjet efter analyseforløbet og med inspiration fra de funktioner, som håndskrifterne gruppevis tolkes til at udgøre.⁹ Det traditionelle layout er således navngivet, da det betegner et uforanderligt layout, som består i mindst 250 år, og endda som den eneste form for overleveret layout i lovhåndskrifter i de første 150 år af den undersøgte periode. De andre grupperinger adskiller sig ved ikke at følge denne form for layout, og gruppe 4-7 er navngivet på basis af de layoutmæssige karakteristika, som synes at udgøre kerneelementerne i forhold til deres differentiering fra det traditionelle layout, og således også er tolket til at pege mod deres primære funktion.

Ud fra de undersøgte håndskrifter tegner der sig et billede af, at de ældste bevarede lovhåndskrifter har et forholdsvis ensartet grafisk udtryk, og det må derfor formodes, at der har eksisteret en konvention for genrens layout på dette tidspunkt. Det traditionelle layout, som ses i gruppe 1-3, er især karakteriseret ved ensartede, stilrene dekorationer i forbindelse med initialerne og et skift mellem to farver, som oftest rød og blå, brugt ved initialer, dekorationer og numre. Forholdsvis ofte er der anvendt rød skrift til rubrikkerne og flere forskellige farver ved de dekorerede initialer, men de rummer imidlertid ingen illustrationer eller dekorationer uafhængigt af skriften. Et sådant statisk grafisk udtryk anvendes gennem hele perioden fra 1250 til 1500, om end der kan spores en svag udvikling væk fra dekorerede og flerfarvede initialer og samtidig en stigning i eksempler på indholdsfortegnelser, såvel som en enkelt spalte af tekst, fremfor lejlighedsvis to eller en blanding af en og to spalter tidligere i perioden. Men selvom forekomsten af strukturelle hjælpemidler således øges en smule jo yngre håndskrifterne er, forbliver de æstetiske elementer altså primært uændrede, hvilket må bero på en bevidst fastholdelse af et bestemt layout.

8 Se bilagene for en liste over de anvendte håndskrifter og deres fordeling i grupper. Fotografisk gengivelse af eksemplarer fra hver gruppe kan findes i specialet, som er tilgængeligt via www.academia.edu.

9 Betegnelserne er de samme, som anvendes i specialet, hvor de også diskuteres, og denne navngivning er bibeholdt i artiklen af hensyn til eventuel interesse for undersøgelsens uddybning i specialet.

Eksemplarer med dette traditionelle layout fra hele den undersøgte periode er blandt andet AM 4 4to (1250-1300), AM 26 8vo (1300-1400) og E don. var. 3 8vo (1400-1500).

Omkring 1400 opstår dog varianter til det traditionelle udtryk, og i løbet af det næste århundrede udvikler lovhåndskrifternes layout sig i yderligere tre forskellige retninger udover det vedblivende traditionelle udtryk. Disse anderledes former for layout kan tolkes som et udtryk for tilpasningen af materialet til en mere specialiseret brug i hver gruppe.

En af disse alternative retninger som layoutet udvikler sig i, er brugs-layoutet, hvilket er opdelt i to, gruppe 4 og 5, den første kendetegnet ved en dyrere og mere professionel produktion og den anden ved en billigere og mere amatøragtig produktion. Denne skelnen baseres på forskellene mellem de to grupper, som udgøres af, at formatet i gruppe 5 gennemsnitligt er mindre end i gruppe 4, eksempelvis ved at der procentvis er færre kvartformater og flere duodecimoformater i gruppe 5 end i gruppe 4. Herudover er de fleste af håndskrifterne i gruppe 5 på papir, mens de fleste i gruppe 4 er på pergament, og forekomsten af store og/eller farvede initialer er mere hyppigt forekommende i gruppe 4 end i gruppe 5. På trods af disse forskelligheder er begge grupper af håndskrifter kendetegnet ved en næsten total mangel på æstetiske elementer og et generelt udtryk af at være en hurtig og skitseagtig produktion. I forhold til det traditionelle layout rummer disse håndskrifter stort set ingen dekorationer og kun meget få flerfarvede initialer, til tider slet ingen initialer overhovedet, lige så vel som en større andel med rubrikker kun er markeret ved understregninger eller lignende. Til gengæld er de strukturelle hjælpemidler meget dominerende repræsenteret i disse grupper af håndskrifter, eksempelvis i form af indholdsfortegnelser og kapitelnumre eller kapiteltitler i marginen. De strukturelle hjælpemidler er således klart prioriteret i modsætning til de æstetiske elementer. Det gennemsnitlige format af håndskrifterne i disse brugsgrupper er også mindre end i de andre grupper, hvilket vil sige, at der i gruppe 4 og 5 procentmæssigt er færre i kvartformat og flere i oktavformat end i de øvrige grupper. Eksemplarer med dette brugslayout er blandt andet GkS 3658 8vo for den dyrere brugsgruppes vedkommende og Ledreborg 13 8vo for den billigere brugsgruppes vedkommende.

En anden variant, som ses i håndskrifterne i gruppe 6, er det prestigeprægede layout, der er karakteriseret ved en øget brug af æstetiske elementer, især hvad angår mange farver, en udvidet anvendelse af dekorationer og/eller illustrationer og meget store initialer. De strukturelle hjælpemidler er imidlertid ikke prioriteret højt i disse håndskrifter, selvom de dog fore-

kommer en gang imellem, eksempelvis i form af indholdsfortegnelser. Der er altså tale om et layout, hvor flerfarvet tekst, initialer, dekorationer og illustrationer uafhængige af teksten får lov at fylde iøjnefaldende meget på siden, mens håndskrifternes format også gennemsnitligt er stort i forhold til de andre samtidige grupper, hvilket vil sige, at en høj procentdel af håndskrifterne i gruppe 6 er i kvart-format i sammenligning med de øvrige grupper. Eksemplarer med det prestigeprægede layout er blandt andet Uldall 227 4to, GkS 3130 4to og GkS 3123 4to.

Endelig er der det didaktiske layout, som ses i gruppe 7, og som er karakteriseret ved et ret anderledes udtryk i form af ramme-glossaret. Det er en ramme af tekst, som omkranser selve lovteksten, og denne ramme udgøres af et latinsk kommentarspor, til assisterende brug ved læsningen og tolkningen af lovteksten. Disse håndskrifter har samme farveskift mellem to nuancer, hvad angår initialer, lig det traditionelle layout, og med rubrikker i form af rød skrift. Det didaktiske layout er dog næsten uden dekoration og kun med få strukturelle hjælpemidler, hvilket primært udgøres af indholdsfortegnelser. Selvom glossaret eventuelt også kan tolkes som et strukturelt hjælpemiddel. Eksemplarer med dette didaktiske layout er blandt andet GkS 3135 4to, GkS 3136 4to, AM 16 8vo og GkS 3137 4to, om end sidstnævnte ikke indeholder samme ramme-glossar som de øvrige.¹⁰

Alt i alt demonstrerer disse forskellige grupper af særegne layout et skift fra et ensartet udtryk til en vifte af forskellige variationer af layout inden for samme genre. Det kan tolkes således, at det strengt holdte traditionelle layout indikerer et ønske om at organisere lovteksten i en fast form og holde dette udtryk statisk, for at layoutet således kan være medhjælpende til at etablere lovmaterialet som en specifik genre i sig selv. Landskabslovene opfattes generelt som at have inspirationsmæssige rødder i en blanding af ældre sædvaneret, europæisk lov, kanonisk lov og samtidige nye initiativer.¹¹ Det er således en blanding af forskellig viden med ligeledes forskelligt ophav, som søges struktureret ved det faste layout. For at få den nedskrevne version af en lov accepteret generelt, både som et fysisk instrument til konsultation af et specifikt skriftsted og som et symbol på

10 Denne gruppe af lovhåndskrifter består kun af meget få eksemplarer, som ved afskrivningsforhold også er ret tæt forbundne, hvorfor tolkninger af resultater baseret på dette materiale er behæftet med en vis usikkerhed.

11 Jf. Tamm & Vogt, »Introduction«. 10-12.

en overordnet autoritær instans, kan et traditionelt layout være medhjælpende til at skabe en umiddelbar genkendelse af indholdet som værende lovtekst og således etablere genren, hvilken over tid så givetvis vil blive associeret med autoritet og autenticitet. Når accepten og den umiddelbare genkendelse af loven, i denne skrevne form, og genren selv er fast grundlagt, synes mere specificerede funktioner af lovhåndskrifter imidlertid at manifestere sig i forskellige former for layout, da det simpelthen ikke længere er nødvendigt at bibeholde et så fast kategoriserende udtryk. Der er altså tegn på en klar relation mellem layout og den intenderede funktion af et håndskrift, som kan beskrives ved udtrykket: *form follows function*.¹² Således kan udviklingen i layoutet, fra udelukkende ét udtryk til flere forskelligeartede udtryk, altså muligt forklares som en tilpasning til en mere alsidig brug af lov materialet i den senere del af den undersøgte periode, i forhold til den tidligere del.

På baggrund af denne antagelse kan prestigegruppen af lovhåndskrifter tolkes som primært at have en symbolsk værdi i form af at demonstrere autoritet ved deres imponerende grafiske design, om end af begrænset praktisk værdi ved deres mangel på strukturelle hjælpemidler, som er yderst nyttige ved faktisk konsultation af lov materialet. Disse lovhåndskrifter er opsigtsvækkende genstande med illustrationer, der muligvis er inspireret af europæiske forbilleder, og således kan deres funktion både tolkes i form af at fremvise loven som en ophøjet autoritet og samtidig at demonstrere kunstnerisk formåen.

Den didaktiske gruppe af lovhåndskrifter synes at udfylde en anden funktionel rolle som tekstligt materiale til nærstudie af loven, hjulpet af rammeglossaret. Håndskrifterne i denne gruppe indeholder ikke en stor mængde strukturelle hjælpemidler, hvorved de ikke har været af praktisk værdi som en nem kilde til konsultation af loven, og disse håndskrifter må derfor have været intenderet til brug ved et mere nært studie af loven, og eventuelt mest for lærde, da glossaret assisterer i tolkningen af selve lovteksten. Inspirationen til rammeglossar-layoutet er formodentlig hentet fra tidligere kanoniske og romerske lovtekster, og dette layout udbredes blandt andet ved brugen i undervisningssammenhænge.¹³ Den sene datering af håndskrifterne i denne gruppe og de få eksemplarer med dette layout matcher ydermere den generelle opfattelse af, at loven hovedsageligt

12 Jf. Hufnagel, Silvia V., *Sörla saga sterka: Studies in the Transmission of a fornaldarsaga*. (PhD thesis, København: Københavns Universitet, 2012), 174.

13 Jf. Rohrbach, »Pragmatik in Szene gesetzt«, 132-133.

blev håndteret af lægmænd i de nordiske lande, og at professionaliseringen af feltet først sker senere her end i det sydligere Europa.¹⁴

Lovhåndskrifterne, der udgør brugsgrupperne, indeholder modsat en masse strukturelle hjælpemidler, hvilket tydeligt er prioriteret som den vigtigste del af layoutet i disse, og det leder til tolkningen af dem som praktiske instrumenter i forhold til faktisk konsultation af lovmaterialet. Denne funktionelle rolle, i form af at skabe tilgængelighed til loven, er ydermere understøttet af det gennemsnitligt mindre format af disse håndskrifter, og især den billigere produktion, i forhold til de øvrige grupper, hvilket resulterer i håndterbare og prisvenlige kopier af lovteksten. Det giver sig blandt andet også udslag i det store antal bevarede håndskrifter, som repræsenterer brugsgrupperne, hvilke udgør over halvdelen af det undersøgte håndskriftmateriale.

Overordnet kan det tolkes som tegn på, at lov og lovtekst i løbet af den sidste tredjedel af den undersøgte periode er fast forankret til medbetydninger som autoritet og autenticitet, hvilket altså ikke længere i samme grad behøver understøttelse ved et traditionelt layout. I de fleste tilfælde tilsidesættes dette traditionelle layout nemlig til fordel for et mere specialiseret udtryk, der matcher anvendelsen, og primært demonstrerer et øget fokus på tilgængelighed i forhold til lovmaterialet. Udviklingen af layout foregår altså, som den gør, som et resultat af forandringer i den underliggende intention bag håndskriftproduktionen selv. Denne konklusion peger følgelig mod den slutning, at layout og den intenderede funktion af et håndskrift faktisk er tæt forbundne. Derfor er argumentet også, at layout er en vigtig kilde at trække information ud af, når det kommer til studiet af håndskrifter, og især disses kontekst, uafhængigt af sprog, kultur, genre og deslige.

Litteratur

Andersen, Per: »The Power of the Law: Danish Legal Manuscripts, Legal Culture and the Power of the Book«. *The Power of the Book: Medieval Approaches to Medieval Nordic Legal Manuscripts*. red. af Lena Rohrbach. Berlin: Nord-europa-Institut, 2014. 55-74.

Cerquiglioni, Bernard: Éloge de la variante. *Histoire critique de la philology*. Paris: Éditions du Seuil, 1989.

14 Jf. Tamm & Vogt, »Introduction«, 10.

- Driscoll, Matthew James, Eric Andrew Haswell & Silvia V. Hufnagel: »XML for Quantitative Codicology«. Artikel til konferencen *Supporting Digital Humanities*, 2011.
- Frederiksen, Britta Olrik: »Dansksprogede bøger fra middelalderen – i tørre og mindre tørre tal«. *Levende ord & lysende billeder: Den middelalderlige bogkultur i Danmark*. red. af Erik Petersen. Danmark: Det Kongelige Bibliotek / Moesgård Museum, 1999. 154-162.
- Gumbert, J.P.: »Fifty Years of Codicology«. *Archiv für Diplomatik*, nr. 50, 2004. 505-526.
- Hufnagel, Silvia V.: *Sörla saga sterka: Studies in the Transmission of a Fornaldarsaga*. PhD thesis, København: Københavns Universitet, 2012.
- Kålund, Kristian: *Katalog over Den Arnamagnæanske Håndskriftsamling I-II*. København: Gyldendalske Boghandel, 1889-1894.
- McKenzie, Donald F.: *Bibliography and the sociology of texts: The Panizzi Lectures 1985*. London: The British Library, 1986.
- Nichols, Stephen G.: »The New Philology. Introduction: Philology in a Manuscript Culture«. *Speculum: A Journal of Medieval Studies*, LXV, nr. 1, 1990. 1-10.
- Nichols, Stephen G.: »Why Material Philology? Some Thoughts«. *Philologie als Textwissenschaft: Alte und neue Horizonte. Zeitschrift für Deutsche Philologie*, vol. 116. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1997. 10-30.
- O'Brien, Bruce: »Why translate laws in the Middle Ages: access, authority, or authenticity?«. *Law and Language in the Middle Ages*. red. af Jenny Benham, Matthew McCaffie og Helle Vogt. Brill. (under udg.).
- Ridderstad, Per S.: *Textens ansikte i seklernas spegel: Om litterära texter och typografisk form*. (Anförande vid Svenska Vitterhetssamfundets årsmöte den 27 maj 1998.) udg. af Svenska Vitterhetssamfundet c/o Nobelbiblioteket. Lidingö, 1999.
- Rohrbach, Lena: »Pragmatik in Szene gesetzt. Mediale Dimensionen spätmittelalterlicher Handschriften des Jyske Lov«. *Opuscula*, nr. 13. red. af Britta Olrik Frederiksen og Jonna Louis-Jensen. København: Museum Tusulanum, 2010. 119-171.
- , Lena: »Introduction« & »Matrix of the Law? A Material Study of Staðarhólsbók«. *The Power of the Book: Medieval Approaches to Medieval Nordic Legal Manuscripts*. red. af Lena Rohrbach. Berlin: Nordeuropa-Institut, 2014. 9-24 og 99-128.
- Snijders, Tjamke: »Work, Version Text and Scriptum: High medieval manuscript terminology in the aftermath of the new philology«. *Digital Philology: A Journal of Medieval Cultures*, II, nr. 2, 2013. 266-29.
- Tamm, Ditlev & Helle Vogt: »Introduction«. *The Danish Medieval Laws: The Laws of Scania, Zealand and Jutland*. red. af Ditlev Tamm og Helle Vogt. London/New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2016. 3-38.
- Wright, Michelle R.: »Interpreting codicology: re-visions of the Divine Comedy in the Codex Altona«. *Mosaic*, 28.4. (1995). 1-13.
- Åström, Patrik: »Books, Bosses and Bookmakers: Reflections on Book Design«. *The Power of the Book: Medieval Approaches to Medieval Nordic Legal Manuscripts*. red. af Lena Rohrbach. Berlin: Nordeuropa-Institut, 2014. 39-54.

Bilag 1. Gruppering af håndskrifterne

Gruppe 1:

Traditionelt layout: (1250-1300)

- AM 4 4to
- AM 24 4to
- AM 37 4to
- AM 455 12mo
- B 74 4to
- C 37 4to

Gruppe 2:

Traditionelt layout: (1300-1400)

- AM 11 8vo
- AM 26 8vo
- AM 41 4to
- AM 286 folio
- AM 453 12mo
- B 69 4to
- GkS 3657 8vo
- Ledreborg 11 4to
- Ledreborg 12 4to
- Medeltidshandskrift 18 4to
- NkS 295 8vo

Gruppe 3:

Traditionelt layout: (1400-1500)

- AM 3 4to
- AM 23 4to
- AM 40 4to
- AM 447 12mo
- AM 451 12mo
- E don. var. 3 8vo
- E don. var. 136 4to
- Medeltidshandskrift 41 4to
- NkS 1311d 4to
- Thott 583 8vo
- Uldall 215 4to

Gruppe 4:

Dyrere brugslayout: (1400-1500)

- AM 6 8vo
- AM 9 8vo
- AM 10 8vo
- AM 11 4to
- AM 17 8vo
- AM 20a 8vo
- AM 21 4to
- AM 22 4to
- AM 24 8vo
- AM 36 4to
- AM 39 4to
- AM 450 12mo
- E don. var. 133 4to
- GkS 3122 4to
- GkS 3132 4to
- GkS 3658 8vo
- Medeltidshandskrift 23 4to
- Medeltidshandskrift 25 4to
- NkS 801 fol.
- NKS 1344 4to
- Rostg. 5 8vo
- Rostg. 6 8vo
- Thott 584 8vo
- Uldall 228 4to

Gruppe 5:

Billigere brugslayout: (1400-1500)

- Additamenta 176 4to
- AM 5 8vo
- AM 7 8vo
- AM 9 4to
- AM 19 8vo
- AM 22 8vo
- AM 23 8vo
- AM 28 4to
- AM 443 12mo
- AM 444 12mo
- AM 445 12mo
- AM 446 12mo
- AM 449 12mo
- AM 452 12mo
- AM 454 12mo
- E don. var. 1 8vo
- E don. var. 2 8vo
- GkS 3121 4to
- GkS 3656 8vo
- GkS 3661 8vo
- GkS 3663 8vo
- Kall 552 4to
- Ledreborg 13 4to
- NkS 606 8vo
- Thott 1985 4to
- Thott 1986 4to
- Thott 1987 4to
- Thott 1989 4to

Gruppe 6:

Prestigelayout: (1400-1500)

- AM 442 12mo
- B 72 4to
- GkS 3123 4to
- GkS 3130 4to
- NkS 1312b 4to
- Uldall 227 4to

Gruppe 7:

Didaktisk layout: (1400-1500)

- AM 16 8vo
- GkS 3135 4to
- GkS 3136 4to
- GkS 3137 4to

**Uden for kategori:
(1250-1500)**

- AM 28 8vo
- Thott 2002 4to

Bilag 2. Oversigt over anvendte håndskrifter

Additamenta 176 4to	(Kgl. Bibl. – København)
AM 3 4to	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 4 4to	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 5 8vo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 6 8vo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 7 8vo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 9 4to	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 9 8vo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 10 8vo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 11 4to	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 11 8vo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 16 8vo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 17 8vo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 19 8vo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 20 a 8vo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 21 4to	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 22 4to	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 22 8vo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 23 4to	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 23 8vo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 24 4to	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 24 8vo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 26 8vo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 28 4to	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 28 8vo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 36 4to	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 37 4to	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 39 4to	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 40 4to	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 41 4to	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 286 fol.	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 442 12mo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 443 12mo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 444 12mo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 445 12mo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 446 12mo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 447 12mo	(Arnamagnæansk Samling – København)

AM 449 12mo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 450 12mo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 451 12mo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 452 12mo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 453 12mo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 454 12mo	(Arnamagnæansk Samling – København)
AM 455 12mo	(Arnamagnæansk Samling – København)
B 69 4to	(Kungl. Bibl. – Stockholm)
B 72 4to	(Kungl. Bibl. – Stockholm)
B 74 4to	(Kungl. Bibl. – Stockholm)
C 37 4to	(Kgl. Bibl. – København)
E don. var. 1 8vo	(Kgl. Bibl. – København)
E don. var. 2 8vo	(Kgl. Bibl. – København)
E don. var. 3 8vo	(Kgl. Bibl. – København)
E don. var. 133 4to	(Kgl. Bibl. – København)
E don. var. 136 4to	(Kgl. Bibl. – København)
GkS 3121 4to	(Kgl. Bibl. – København)
GkS 3122 4to	(Kgl. Bibl. – København)
GkS 3123 4to	(Kgl. Bibl. – København)
GkS 3130 4to	(Kgl. Bibl. – København)
GkS 3132 4to	(Kgl. Bibl. – København)
GkS 3135 4to	(Kgl. Bibl. – København)
GkS 3136 4to	(Kgl. Bibl. – København)
GkS 3137 4to	(Kgl. Bibl. – København)
GkS 3656 8vo	(Kgl. Bibl. – København)
GkS 3657 8vo	(Kgl. Bibl. – København)
GkS 3658 8vo	(Kgl. Bibl. – København)
GkS 3661 8vo	(Kgl. Bibl. – København)
GkS 3663 8vo	(Kgl. Bibl. – København)
Kall 552 4to	(Kgl. Bibl. – København)
Ledreborg 11 4to	(Kgl. Bibl. – København)
Ledreborg 12 4to	(Kgl. Bibl. – København)
Ledreborg 13 4to	(Kgl. Bibl. – København)
Medeltidshåndskrift 18 4to	(LUB – Lund)
Medeltidshåndskrift 23 4to	(LUB – Lund)
Medeltidshåndskrift 25 4to	(LUB – Lund)
Medeltidshåndskrift 41 4to	(LUB – Lund)
NkS 295 8vo	(Kgl. Bibl. – København)
NkS 606 8vo	(Kgl. Bibl. – København)

NkS 801 fol.	(Kgl. Bibl. – København)
NkS 1311 d 4to	(Kgl. Bibl. – København)
NkS 1312 b 4to	(Kgl. Bibl. – København)
NkS 1344 4to	(Kgl. Bibl. – København)
Rostg. 5 8vo	(Kgl. Bibl. – København)
Rostg. 6 8vo	(Kgl. Bibl. – København)
Thott 583 8vo	(Kgl. Bibl. – København)
Thott 584 8vo	(Kgl. Bibl. – København)
Thott 1985 4to	(Kgl. Bibl. – København)
Thott 1986 4to	(Kgl. Bibl. – København)
Thott 1987 4to	(Kgl. Bibl. – København)
Thott 1989 4to	(Kgl. Bibl. – København)
Thott 2002 4to	(Kgl. Bibl. – København)
Uldall 215 4to	(Kgl. Bibl. – København)
Uldall 227 4to	(Kgl. Bibl. – København)
Uldall 228 4to	(Kgl. Bibl. – København)